

ИСТОРИЧАР
ДР ДУШАН Т. БАТАКОВИЋ,
ДИРЕКТОР БАЛКАНОЛОШКОГ
ИНСТИТУТА САНУ

СЛИКА У РАМУ ПРОМЕНА

Сведоци смо да је година која је за нама, као и догађаји који су је обележили, веома променила нашу перцепцију о свету у којем живимо. Мирна предвечерја која су престонице неколико држава терористички напади завилу у црно, крвави сукоби у Украјини, срцу Европе, немирни Блиски исток и поновно отворена „врата народа“ донели су многа питања и бројне дилеме. У том светлу, у времену садашњем, на ред је дошло и одмеравање неких важних догађаја које су обележили век за нама, а јубилеј век од Великог рата свакако је подстакao ревизију неких од њих.

Говорећи за „Одбрану“ о последицама недавних терористичких напада на француско друштво, али и Евро-

Ми смо најчешће заокупљени унутрашњим споровима, идеолошким сукобима и ситним, често личним интересима, док се у свету изван нас обликује слика о нама као реметилачком чиниоцу на Балкану. Биће потребно много систематског, веома истрајног и паметног рада у јавној и званичној дипломатији, у промоцији научних резултата, да се и даље веома негативна слика Србије најпре ублажи, а затим промени.

пу у целини, историчар др Душан Т. Батаковић, директор Балканолошког института САНУ, члан Светске академије уметности и науке са седиштем у Цириху и некадашњи амбасадор СРЈ, СЦГ и Србије у Грчкој, Канади и Француској, објашњава да се тероризам нашега доба експоненцијално шири и иза „златне завесе“ развијених земаља, увлачећи се унутар граница Европске уније и земаља кандидата у њеном окружењу.

– Политика западних сила, до краја огољена у настојању за светском доминацијом, а у примени брутална, у потпуности је подређена привредним интересима и без разумевања за интересе читавих области које се сматрају државама и грађанима друге зоне, односно другог реда. Одсуство било

каког саосећања за жртве у подручјима „Великог Блиског истока“, како се тај простор еуфемистички назива, са екстензијама у Авганистан и периферне области Пакистана, са изолованим Ираном и низом ратом разорених земаља, неминовно је водио у екстремистички, верски дефинисан терор као непосредни одговор.

● *Суочавамо ли се са савременим рајом цивилизација мејодама шероризма? Да ли су њиме угрожене вредности које су прокламовале зајадне демократије?*

– Нису угрожене само западне, европске вредности, него је пре свега нападнута политика великих сила, која је, по окончању хладног рата и током скоро двеценијског одсуства Русије на међународној сцени, нескривено вођена реалполитичким интересима. Терористички напади исламских фундаменталиста, међутим, нису угрозили доносиоце спорних политичких одлука него само невинне цивиле, обичне људе који су минимално упућени у политичке токове, необавештени и ретко консултовани о крупним спољнополитичким питањима, која све чешће завршавају у морално неоправданим војним интервенцијама. Међународни поредак је у опасној блокади, Уједињене нације без праве снаге и опипљивих политичких полуга, док право јачег за сада доминира и прети неизвесним исходима с несагледивим последицама.

● *Зашто баш Француска да се нађе на меји шерориста?*

– Сама Француска, најтеже погођена злочиначким терористичким нападима, није случајно одабрана мета. То је велика европска држава, једна читава цивилизација, оснивач Европске уније и, уз Немачку, мотор њеног ширења. Такође, Француска је земља са највећим постотком муслиманског становништва у Европи – спекулише се да је званични број више од шест милиона муслимана, претежно Арапа и народа из црне Африке, знатно већи и да је у ствари ближи цифри од близу десет милиона људи, ако му се придодају илегални или полуилегални имигранти, слабо интегрисани у францу-

ско друштво. Премда се у Француској стицањем држављанства аутоматски добијају подједнака права са староседелачким становништвом (а Француска не признаје друге нације или мањине, само грађане), реалност је сасвим другачија: расту сукоби између државне политике и арапско-муслиманске популације, која се осећа трајно маргинализованом и често отворено дискриминисаном, који прете да се прелију на остатак Европе. Ситуација је напета и остаће таква и следећих година јер власти не настоје да идентификују и залече узроке кризе, него се и у Бриселу и у европским престоницама баве само решавањем непосредних последица, какве су терористички акти и претње насиљем, које полако постају део свакодневице.

● *Након најада у срцу Европје, да ли је мултикултуралност на Сиаром континенту угрожена?*

– Мултикултуралност подразумева апсолутну равноправност верских и националних заједница без обзира на њихово порекло, али је суживот могућ само ако се строго кажњава сваки искорак у правцу верског или верско-националног екстремизма. Премда је некадашњи француски председник Жискар Д'Естен при званичној формулацији идеологије Европске уније избацио хришћанство као темељ европске цивилизације из званичног система вредности, раст исламског фундаментализма је изазов на који нико у Европи, осим растућих репресивних мера, нема одговарајућа решења.

● *Колико је идеја Европске уније након мигрантске кризе и недавних шерористичких најада доведена у питање и који су начини превазилажења кризе у којој се, по свему судећи, налази?*

– Европска унија је превасходно економска заједница, под безбедносним кишобраном НАТО-а и војно зависна од САД. Можда је прецизније дефинисати Европу у оквиру садашње доминације евро-атлантског савезништва, у којем је Унија млађи, и следствено томе, несамосталан партнер у поређењу са САД, која пресуђује у свакој од великих међународних криза, од

Ирака до Украјине, а чланице Уније немају другу опцију осим да прате политику Вашингтона.

● *Како оцењујете српско председавање ОЕБС-у и какве смо, у дијалогском смислу, користили могли да извучемо из тог искуства?*

– После дугих година међународне изолације, када је Србија била проблем, а не део решења, председавање ОЕБС-у била је важна могућност да се истакну мултилатералне способности наше дипломатије и наша спољна политика дефинише као чинилац укупне европске безбедности. Чињеница да је председавање Србије пало у време украјинске кризе и растућих напетости на европском континенту, била је отежавајућа околност, али је председавање окончано релативно успешно.

● *Војска Србије и Министарство одбране низом манифестација обележавају јубилеј стогодишнице Великог раја. Током једног од предавања које сте одржали о томе рекли сте да скупо плаћамо цену тога што улога Србије у том рају није на прави начин представљена свету. Шта је, по Вашем мишљењу, томе узрок?*

– У последњих сто година само је једна историја Србије у Великом рату преведена на било који страни језик (синтеза Андреја Митровића, и то скраћена, на енглески, тек 2007), а ради се о херојском раздобљу у којем је Србија, нападнута и раскомадана, прошла мукотрпан пут од почетних победа, невиђеног мучеништва и чудесног васкрсења. Премда је Велики рат, уз сва непојамна страдања, највећа епопеја Србије у њеној модерној историји која заслужује најпотпунију обраду, одсуство српских тумачења у светској историографији, посебно видљиво у доба комунистичке Југославије, отворило је простор злонамерним тумачењима, потцењивању и чак омаловажавању српског доприноса великој савезничкој победи.

С друге стране, наши историчари су се, уз ретке изузетке, мање бавили Србијом, а много више стварањем Југославије, политичким прегово-

рима током рата о будућем уједињењу, а то никако није исто. Истраживања дипломатске позадине спољне политике Краљевине Србије, обележене уједињењем Југословена као ратним циљем, оставили су у дубокој сенци страдање народа, масовне егзекуције, депортације и интернације, невиђена разарања и уништавање српске културе, али и велике победе на Солунском фронту. Све је то у магли југословенства остало недовољно обрађено и далеко од народа, који је знања о Великом рату стицао преко романа – „Српске трилогије“ Стевана Јаковљевића и „Времена смрти“ Добрице Ћосића – и сећања солунских ратника, које је неуморно прикупљао Антоније Ђурић. Тек је после Титове смрти и попуштања идеолошких стега, преко позоришних представа „Солунци говоре“ и „Колубарска битка“ током осамдесетих година прошлог века, оживело сећање на ту херојску епопеју. Учестале су и ходочашћа и школске екскурзије на Крф и Видо и објављене детаљне биографије великих војвода из пера војних историчара Сава Скока и Петра Опачића. Када сам 1989. године са колегом Н. Б. Поповићем објавио хрестоматију докумената и текстова о Колубарској бици, намењену широј публици, она је брзо планула у данас тешко доступном тиражу од 3.000 примерака.

Ми, међутим, још немамо релевантну историју српске војске у Првом светском рату, а таква синтеза, коју би написали наши водећи стручњаци, преведена и на водеће светске језике, била би поуздан водич и нашој и страној публици о неправедно занемареној епопеји нашега народа. То је важан задатак за наше Министарство одбране, које би следећих година требало да објави не само историју наше војске, него и неколико квалитетнијих старијих књига или зборника радова о нашој војсци и то на енглеском, руском, француском и немачком језику (никад двојезично, такве књиге не пролазе, а преводи морају да буду врхунског квалитета) и пружи пуни допринос обележавању овог, за Србију и нашу војску, преважног јубилеја.

Недавно, у издању Народне библиотеке Србије, објавио сам на енглеском језику избор англосаксонских сведочанстава о Србији у Првом светском рату, а припремам и следећу књигу, са француским сведочанствима из ратног раздобља. То је мој мали допринос историографској борби против стереотипа о Србији и злонамерних, псеудонаучних радова о њеној улози у Великом рату.

 У више прилика с ње говорили да су до појаве политичара који су обележили крај прошлог века и хаших оштриженика, са ових про-

сјора у историјским убеницима најзасиљеније историјске личности биле Драгућин Димитријевић Апис и Гаврило Принцип. Како то објашњаваће?

– То је резултат такозваног питања кривице за избијање Првог светског рата (kriegschuldsfrage). Још од првих дана рата, из немачких и аустроугарских кругова на леђа Србије товарена је главна кривица за његово избијање, а због атентата у Сарајеву, а поготово због логистичке подршке Принципу и осталим атентаторима из Београда, ни више ни мање него од најближих сарадника шефа Обавештајног одсека српске војске потпуковника Драгутина Т. Димитријевића Аписа, незваничног шефа тајне официрске организације „Уједињење или смрт!“ познатије као „Црна рука“. Премда подршка атентаторима није могла имати одобрење српске владе (Апис је упоредо с обавештајним радом ван граница Србије водио и оштру политичку кампању против старорадикалске владе Николе Пашића), нити је она о њему имала одговарајућа обавештења, знатан део светске историографије оптужио је Србију као саучесника у атентату, који је покренуо ланац савезничких уговора по аустроугарској објави рата Србији. Србија и српски национализам (синоним за покрет за национално уједињење Срба) означени су, најпре у германској, а затим и у англосаксонској историографији, као један од главних узрочника рата, који је однео милионе живота и Европу оставио у рушевинама.

Нека накнадна сведочанства из редова српских званичника и историчара (Љуба Јовановић, Станоје Станојевић) лажно су (из побуда политичке освете) оптужиле и самог премијера Пашића да је знао и за намере Принципа и другова, и за Аписову подршку атентаторима, дајући тако бланко карту увлачења Европе у први војни окршај светских размера. Ако је наводна Пашићева кривица остала недоказана (али увек вешто сугерисана у многим радовима најугледнијих западних историчара), одговорност Принципа и Аписа оцењена је као неспорна. Срби

су, по том тумачењу, из себичних националистичких побуда срушили мултиетничку Аустроугарску монархију, која је била гарант стабилности у средњој Европи и једина поуздана брана продору панславизма и царске Русије (а у међуратном раздобљу и продору комунизма и СССР-а) у средњу и југоисточну Европу и излазак на топла мора. Из тумачења узрока Великога рата намерно су изостављана велика економска и геополитичка ривалства сила из два супротстављена блока, а мала Србија је била крива и што је иза ње стала царска Русија и што је практично читав свет увукла у велику кланицу, од које Европа није могла да се опорави ни неколико деценија после мировне конференције у Паризу.

Принцип и Апис су тако у светској школској литератури постали „лоши момци“, и моја су деца, као и деца многобројних рођака и пријатеља у иностранству, водила жучне расправе са тамошњим наставницима углавном у средњим школама о кривици за избегавање Великог рата и улози Принципа и Аписа. Они су покушавали да докажу да српска влада није имала сазнања о атентату, да је убиство Франца Фердинанда аутентично патриотско дело младобосанаца против колонијалног угњетавања, а да је логистичка подршка из Аписовог окружења део авантуристичке политике дела чланства „Црне руке“, која је била изведена самовољно и с трагичним последицама по саму Србију. Наиме, после балканских ратова Србији су биле потребне бар две деценије мира како би консолидовала власт у Новим областима на југу.

Гаврило Принцип био је по мом тумачењу пре једна балканска верзија Нелсона Манделе, борац против последње колонијалне управе на европском тлу – аустроугарске управе над Босном и Херцеговином, која је заиста била у положају класичне колоније. Међутим, биће потребно још много истраживачког труда да се неке од већ укоренењених представа о Сарајевском атентату, Принципу и Апису бар релативизују, али ће бити тешко да се таква тумачења трајно обеснаже додатним

Гаврила Принцип иа одводе на суђење

аргументима. То је једна моћна машинерија, а ми нисмо ни покушали да нешто од тога систематски оспоримо.

🔴 *Које поуке можемо да извучемо из наших грешака и како да се боримо за праву слику наше земље у важним историјским дешавањима?*

– Ми смо најчешће заокупљени унутрашњим споровима, идеолошким сукобима и ситним, често личним интересима, док се у свету изван нас обликује слика о нама као реметилачком

чиниоцу на Балкану. Биће потребно много систематског, веома истрајног и паметног рада у јавној и званичној дипломатији, у промоцији научних резултата, да се и даље веома негативна слика Србије најпре ублажи, а затим промени. Наша неспремност да се у светској арени аргументима супротставимо поновној сатанизацији Србије може се у следећим годинама, ако буде синергије између државних и научних институција, делимично надокнадити. ■

Биљана МИЉИЋ